

Tischler Zoltán

Kínai szigetviták – a Szenkaku/Tiaojü-szigetek kérdése

A Dél-kínai-tengeren és a Kelet-kínai-tengeren számos szigetvita zajlik, amelyek közül Kína szempontjából a Szenkaku/Tiaojü-(Senkaku/Diaoyu-), a Parcel- és a Spratly-szigetek kérdése a legmeghatározóbb. A területi integritás megvédése mellett az említett szigetcsoportok alatt található kőolaj- és földgázkészletek is jelentősek, valamint a birtokolt terület és a hozzá tartozó vizek ellenőrzése meghatározó tényező a tengeri szállítási útvonalak biztosításában. A szerző e viták hátterét és aktuális eseményeit tekinti át.

Regionális szigetviták

A Dél-kínai-tengeren található szigetek feletti szuverenitás gyakorlása hosszú évtizedek óta feszültségforrás a térség országai között. A Spratly, kínai nevén Nansa (Nansha), valamint a Parcel, kínai nevén Hszisa (Xisha) az a két szigetcsoport, amely leginkább a nemzetközi közvélemény figyelmébe szokott kerülni a térség szigetvitáinak kiéleződése kapcsán. Kína és Vietnam mindkét szigetcsoportra igényt tart, míg a Spratly-szigetek egyes részeire az előbbi két ország mellett a Fülöp-szigetek, Malajzia és Brunei is igényt formál. A jelenleg főként kínai ellenőrzés alatt álló szigetek azért kulcsfontosságúak, mivel az ENSZ tengerjogi szabályozása alapján a terület birtokosa igényt formálhat a partoktól 200 tengeri mérföldig terjedő tengerszakaszokra, ami lehetővé teszi szinte a teljes Dél-kínai tenger feletti területi ellenőrzést.

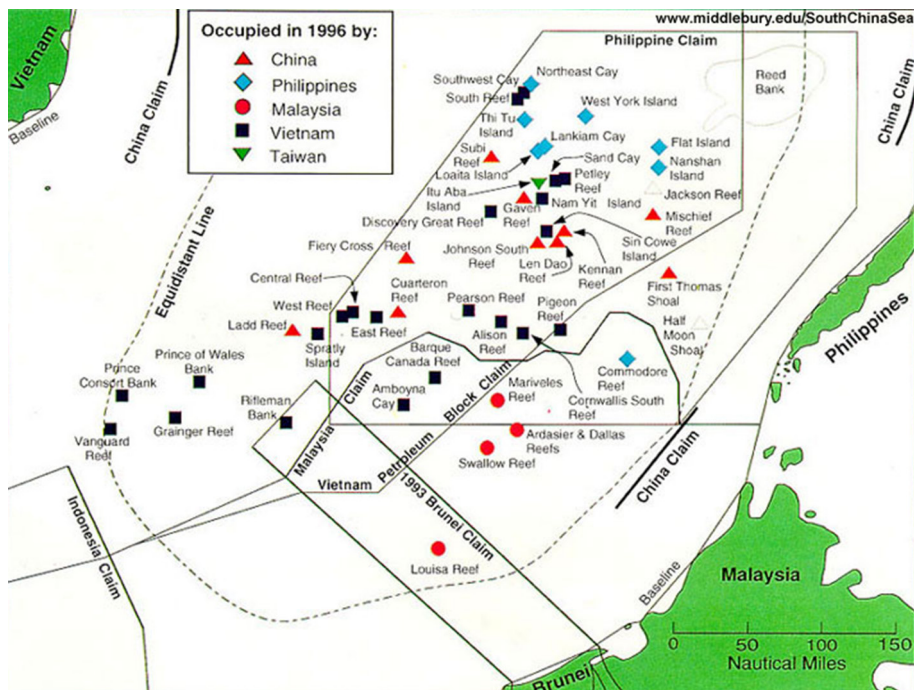
A Dél-kínai-tenger vitatott hovatartozású szigetcsoportjai

A Paracel-szigeteket, akárcsak a másik vitatott hovatartozású szigetcsoportot Kína már az 1940-es évek végétől magáénak tekinti, és igyekszik megőrizni a terület feletti szuverenitását. A kínai vezetés 1958-ban fejezte ki először egyértelmű történelmi igényét, és az 1974 januárjában 11 kínai és négy vietnami hajó részvételével lezajlott „Paracel-szigeteki csatában” érvényt is szerzett annak. A 30 szigetet magában foglaló, körülbelül 15 000 km² kiterjedésű szigetcsoport mint a Hainan tartomány részét képező elválaszthatatlan terület feletti ellenőrzést jelenleg Kína gyakorolja. E szigetek stratégiai fontosságú szállítási útvonalon fekszenek, így ellenőrzésük a kínai tengeri szállítási útvonalak biztosításának eszköze lehet. Mindezek mellett a szigetcsoport alatti tengeri alapzat jelentős kőolaj- és földgázkészletet rejt, valamint gazdag halászati területnek számít. A környező országok és Kína is arra törekszik, hogy biztosítsák maguknak a tenger alatti energiahordozók kitermelési jogait, ezáltal is csökkentve függőségüket a külföldről behozott nyersanyagoktól. A szigetcsoportra mindkét fél igényt tart mind történelmi okokra, mind jogi érvekre hivatkozva, de a rendezés lehetőségei egyelőre nem körvonalazódnak, így a Paracel-szigetek ügye a továbbiakban komoly konfliktusgeneráló tényező maradhat Kína és Vietnam között.

Kína és Vietnam mellett a Spratly-szigetek feletti szuverenitásra vonatkozóan igénnyel él még a Fülöp-szigetek, Malajzia, Tajvan és Brunei is. A helyzet megoldását nehezíti, hogy a szigetcsoport egyes tagjait ezek az államok meg is szállták és ellenőrzésük alatt tartják. A megszállt területeket tekintve a Fülöp-szigetek rendelkezik a legnagyobb fennhatósággal, majd sorrendben Vietnam, Tajvan, Malajzia és Kína következik. A pekingi vezetés történelmi múltjára és az évszázadok óta tartó tengerészeti jelenlétre hivatkozva követeli magának a szigeteket. Komolyabb konfliktus 1988-ban zajlott le Kína és Vietnam között a térségben, ami egy vietnami szállítóhajó elsüllyesztésével is együtt járt. A szigetlánc a fontosságát hasonló adottságainak köszönheti, mint a Paracel-szigetek. A terület stratégiai szállítási útvonalakon fekszik, amely az egész régió tengeri kereskedelmét meghatározza. Ezáltal minden félnek kiemelten fontos, hogy az ellenőrzött területek révén biztosítani tudja tengeri kereskedelmét. A tenger alatti kőolaj- és földgázkészletek tovább növelik a szigetcsoport értékét. Ezt igazolja az is, hogy a szigetek körüli nemzetközi érdeklődés fokozódása és a viták élesedése azután következett be, hogy a kőolaj- és földgázkészleteket elkezdték feltárni a térségben. A Spratly-szigetek esetében meghatározó a halban rendkívül gazdag területek feletti halászati jogok megszerzésének igénye is.

A Spratly-szigetekre vonatkozó vitatott követelések

A Spratly-szigetek vonatkozásában az ASEAN együttműködési fórum keretében 2002-ben írtak alá a felek egy nyilatkozatot a területi vita békés rendezésére, de átfogó, mindenki által elfogadható megoldást azóta sem sikerült találni. A szigetek kapcsán mindmáig fennáll a szembenállás, de a globalizáció és a gazdasági interdependencia eredményeként kialakult szoros kapcsolatok eddig megakadályozták egy esetleges konfliktus eszkalálódását és a fegyveres erőket bevetését.

A 19. század végétől datálódó és napjainkig rendezetlen területi viták közül az elmúlt évek leghevesebb összeütközését a Szenkaku/Tiaoüj-szigetek körül kialakult megoldatlan szigetvita okozta. A Kína és Japán között évek óta húzódó rendezetlen szuverenitási kérdés hatására egyre növekvő feszültség és az ezzel kapcsolatosan szaporodó civil demonstrációk eredményeként 2012 szeptemberétől a világsajtóban is egyre gyakrabban jelennek meg hírek a Kína-szerte egyre erősödő japánellenes tüntetésekről. A nyolc tagból álló szigetcsoport a Kelet-kínai-tengeren helyezkedik el, nagyjából egyenlő távolságban a kínai, tajvani és japán területektől. A nagyjából 7 km² összterületű szigetcsoport legnagyobb tagja a 3,91 km²-es Uocuridzsima, kínai nevén Tiaoüj Tao és a körülbelül 1 km²-es Kuba Dzsima (kínai nevén Huang Vej-ji). Ezenfelül még hat, tengerből kiemelkedő szikla tartozik a nagyhatalmi vita tárgyát képező szigetcsoporthoz.¹

A terület fontosságát nem a szárazföld mérete, hanem a szigetcsoport elhelyezkedése, valamint az 1970-es években a térség alatt felfedezett földgáz- és kőolajmezők adják. Kína szempontjából tengeri szállítási útvonalainak biztosítása érdekében is komoly jelentősége

¹ Spratly Islands Conflicts Claims. *globalsecurity.org*, 2012. 05. 11.

van annak, hogy ki gyakorolhat felügyeletet a szigetek körüli vizek felett. Japán szintén érdekelt a terület megtartásában, hogy létrehozassa és megtarthassa a nemzetközi tengerjog által biztosított, 200 tengeri mérföldre nyúló kizárólagos gazdasági övezetét a Kelet-kínai-tengeren.

A Szenkaku-/Diaoyu-szigetek elhelyezkedése

A Szenkaku-/Tiaoju-szigetek körüli konfliktus előzményei és kialakulása

A szigetvita kezdetét a 19. és 20. század fordulójáig, az 1894–1895-ben a Csing-dinasztia és a Meidzsi vezette Japán Császárság között zajló első kínai–japán háborúig lehet visszavezetni. Japán győzelme után a háborút az 1895-ös simonoszeki béke zárta le, amelyben Kína többek között átadta Japánnak Tajvant és a hozzá tartozó szigeteket. Közéjük tartozott a Szenkaku/Tiaoju-szigetecsoport is. A háborús győzelem Japán távol-keleti felemelkedéséhez vezetett, melyet a későbbiekben csak a II. világháborúban elszenvedett veresége állított és fordított meg. A háborút lezáró békeszerződésben Japán elfogadta az 1943. november 22–25. közötti kairói értekezleten elfogadott nyilatkozat, valamint az 1945. július 17. és augusztus 2. között zajló potsdami konferencia feltételeit, melyek az elfoglalt területek visszaadására kötelezték az országot, és fennhatóságát a Honsú (Honshu), Hokkaidó, Kjúszú (Kyushu) és Sikoku (Shikoku) és azok kapcsolódó szigeteire korlátozták. Az 1951.

szeptember 8-án a szövetségesek és Japán között megkötött San Franciscó-i békeszerződés alapján a Ryukyu-szigetek és velük együtt a Szenkaku/Tiaoju-szigetek amerikai gyámság alá kerültek.

Ettől számítva egészen a 1960-as évekig a szigetekkel kapcsolatban nem történtek jelentős események. Ebbe a helyzetbe az hozott komoly fordulatot, amikor 1969-ben az ENSZ nyersanyagkutatásért felelős, ázsiai offshore területekkel foglalkozó koordináló bizottsága egy jelentésében beszámolt a szigetek alatt elhelyezkedő kőolaj- és földgázkészletekről. Ennek eredményeként az 1970-es évektől mind Kína, mind Tajvan egyre fokozódó érdeklődést mutatott a szigetek iránt, s ezzel párhuzamosan igényt formáltak a terület feletti fennhatóságra is.

1971. június 17-én az Egyesült Államok és Japán aláírta a Rjúkjú (Ryukyu)- és a Daito-szigetek Japánnak történő visszaadásáról szóló okinavai visszatérési egyezményt.² A megállapodás nem tért ki külön a vitatott hovatartozású Szenkaku-/Tiaoju-szigetekre. Természetesen Kína és Tajvan röviddel az egyezmény aláírása után kifejezte tiltakozását a megállapodással szemben, és jogtalannak nevezte a Japán és az Egyesült Államok között létrejött „háttéralkut”. Ezt követően az Egyesült Államok kihátrált a szigetvita kérdéséből, és nem foglalt egyértelműen állást azok hovatartozását illetően. Szintén az 1970-es évek eseménye volt a szigetcsoport négy tagjának a japán Kurihara családhoz³ kerülése, ami később fontos szerepet játszott a 2012-es eseményekben.⁴

A szigetcsoport kérdését az ezt követő évtizedekben sem rendezték. Bár nem bontakozott ki éles szembenállás a felek között, de a kínai–japán kapcsolatokban folyamatosan érződött a területi vita rendezetlensége. Ennek egyik eleme volt az 1978-as barátsági szerződés, melynek tárgyalásán ismételen felmerült a terület hovatartozásának kérdése, ám ezt Teng Hsziao Ping (Deng Xiaoping) azzal hárította el, hogy a jövő generációjára bízta a rendezést. A szigetvita egyik sajátos jellemzője, hogy időnként a szemben álló államok politikai csoportjai és állampolgárai tiltakozásuk kifejezéséeként kísérletet tettek/tesznek a szigetekon történő partraszállásra. 1996-ban egy, a szigetekon megépítendő világítótorony elleni tiltakozás során egy kínai állampolgár a tengerbe fulladt a szigeteknél. Ezek után a japán parti őrség szigorúbban járt el a vitatott területet megközelítő civil hajókkal szemben, és igyekezett meggátolni a partraszállásokat a szigeten. A 2000-es évek elején egyre nagyobb ütemben zajlott a térség környékén a kőolaj- és földgázkészletek feltárása és kitermelése.⁵ A gazdasági érdekekre figyelemmel a kínai és a japán fél együttműködésre kényszerült, s ezért nem hozta elő a szigetvita kérdését. 2007-ben a két állam között „forró drótot” építettek ki a szigetek körüli esetleges hirtelen konfliktusok eszkalációjának

2 Agreement Between the United States of America and Japan Concerning the Ryukyu Islands and the Daito Island. In *United States Treaties and Other International Agreements*, Vol. 23, Part 1, 447–574. o.

3 A négy szigetet a japán Koga vállalkozócsaládtól vették át, akik a Meidzsi-korszak óta birtokolták a szigeteket, és egy halfeldolgozó próbálták működtetni rajta. Hiroyuki Kurihara a japán fennhatóság megtartása céljából vásárolta meg a szigeteket.

4 Westlake, Adam: Senkaku Islands Owner Moving Ahead with Tokyo Government's Purchase. *The Japan Daily Press*, 2012. 05. 18.

5 Kínai források alapján a Kelet-kínai-tenger alatt közelítőleg 70–160 millió hordónyi kőolaj és 28–56 billió köbméter földgáz található. Kínai cégek az 1980-as évek óta végeznek feltárásokat a térségben, és a Chinese National Offshore Oil Corporation társaság, valamint a SINOPEC (Kínai Petrolkémiai Vállalat) is folytat kitermelést a Kelet-kínai-tengeren.

elkerülése érdekében.⁶ A szigetvita kérdése a Kína, Dél-Korea és Japán közötti 2008-as csúcstalálkozón is szóba került a vitatott területre behatoló kínai kutatóhajók miatt.

A kínai–japán kapcsolatokban a közelmúlt első nagyobb összeütközésére a szigetek vonatkozásában 2010-ben került sor. Szeptember 7-én egy kínai halászhajó hatolt be a Szenkaku/Tiaojü-szigetek térségébe, melyet a japán parti őrség hajója többszöri felszólítás, valamint a hajók összeütközése után elfogott. Bár a japán hatóságok a hajó 14 fős legénységét rövidesen szabadon engedték, de a hajó kapitányát, Csan Csi-hszungot (Zhan Qixiongot) Okinaván fogva tartották. Az események egy héten belül komoly megmozdulásokhoz vezettek Kína-szerte. Japánellenes tüntetések voltak a nagyobb városokban, ahol többek között a szigetek Kínának történő visszaadásáért demonstráltak, s a japán áruk bojkottjára szólítottak fel. A kínai vezetés felfüggesztette a diplomáciai és gazdasági kapcsolatok egy részét, sőt komolyabb szankciókat is kilátásba helyezett a japán félle szemben. Szeptember 24-én végül szabadon bocsájtották a hajó kapitányát, de az incidens ezzel nem zárult le. A kínai vezetés kártérítést és bocsánatkérést követelt a japánoktól, akik megtagadták ezt, és szintén kártérítést kértek az incidensben megrongálódott hajójuk miatt. Az egyre feszültebbé váló viszony következtében folytatódtak a kínai Japán-ellenes tüntetések, Japán több nagyvárosában pedig Kína-ellenes tüntetésekre került sor. A kínai fél – a nyomásgyakorlás érdekében – a ritka földfémek Japánba irányuló exportjának korlátozásával gazdasági eszközöket is bevetett,⁷ de ez a lépés nemcsak a Japánból érkező késztermékimportot érintette negatívan, hanem komoly károkat okozott Kínának magának is, mivel Japán a későbbiekben komoly erőforrásokat fordított arra, hogy csökkentse függőségét a kínai ritka földfémektől. A 2010-es konfliktus végül csak a japán–kínai viszony lassú normalizálódásával csendesedett le, de korántsem múlt el nyomtalanul.

Jóllehet a 2011-es év kevésbé volt feszült, de nem maradt konfliktus nélkül: egy tajvani aktivisták által vezetett, megghiúsított partraszállási kísérlet mellett a területre vonatkozó halászati jogok gyakorlásának kérdése újra előtérbe állította a szigetek státuszának rendezetlenségét.

A közelmúlt konfliktusai

A Szenkaku-/Tiaojü-szigetek ügyében 2012-ben történtek egy hosszú eszkalációs folyamat eredményei voltak, és egybeestek a két ország közötti kapcsolatok normalizálódásának 40. évfordulójával.⁸ Az év eleji találkozókön és a diplomáciai üzenetváltásokban az 1937-es nankingi (nanjingi) megszárlás súlyosságának eltérő megítélése mellett a szigetvita rendezetlensége is felszínre került. Az év első megmozdulására január 3-án került sor, amikor az okinavai prefektúrához tartozó Isigaka város gyűlésének tagjai néhány órára partra szálltak a szigeten. A kínai külügyminisztérium azonnal jelezte tiltakozását, továbbá kínai tüntetők jelentek meg a japán nagykövetség előtt Pekingben. A japánok január

6 Lohmeyer, Martin: *The Diaoyu/Senkaku Islands Dispute Questions of Sovereignty and Suggestions for Resolving the Dispute*. University of Canterbury, 2008.

7 *China Blocked Exports of Rare Earth Metals to Japan, Traders Claim*. *The Telegraph*, 2010. 09. 24.

8 Przystup, James J.: *Japan–China Relations: Happy 40th anniversary...?*; *Comparative Connections – A Triannual E-Journal on East Asian Bilateral Relations*. 2012. május.

közepén tett kijelentése nyomán – miszerint Tokió a kizárólagos gazdasági övezetébe tartozó 39 szigetnek akar nevet adni, köztük a Szenkaku-szigetek négy tagjának is – egyre erőteljesebbek lettek a kínai külügyi nyilatkozatok, melyekben azt hangsúlyozták, hogy a szigetek kérdésében Japán megsérti a kínai szuverenitást. Kína a szigetek visszaküldését alapvető érdekének tekinti, és minden velük kapcsolatos japán lépést illegálisnak és érvénytelennek minősít.⁹ Februárban a szigetek körüli földgázlelőhelyek ügye, valamint a térségben folyó halászat és a Kínai Állami Óceánügyi Hivatal oceanográfiai kutatóhajóinak tevékenysége tartották napirenden a rendezetlen viszonyokat. A szigetek március 2-i japán átnevezésére válaszul a kínai külügyminisztérium másnap 71, kizárólagossági körzetébe tartozó szigetet nevezett el, s ezek közé tartozott a szigetcsoport néhány tagja is.

A konfliktus 2012-es kiéleződésének fő oka Tokió kormányzójának, Isihara Sintarónak az az április 12-i bejelentése volt, miszerint tárgyalásokat kezdett a szigetcsoport három tagjának megvásárlásáról.¹⁰ Hivatalosan Isihara célja az volt, hogy a magánkézben lévő négy szigetből hármat megvásároljon Kunioki Kuriharától, és így védje a japán területet. A kormányzó kijelentése azonban nemcsak Kínában keltett visszhangot, de a japán belpolitikai életben is komoly vitákat váltott ki. A megvásárlási terv végrehajtására a tokiói városi önkormányzat nyitott egy bankszámlát, amelyen keresztül lakossági adománygyűjtést szerveztek. Ezek a lépések Japán- és Kína-szerte is a szigetvita nacionalizálásához vezettek, és a konfliktus eszkalálódása felé hatottak. Miközben az Isihara-bejelentést követő időszakban a kínai kormány folyamatosan a szigetek Kínától való elszakíthatatlanságát hangoztatta, egyre több demonstratív partraszállás történt mindkét ország állampolgárai és politikusai részéről. A szigetek térségébe behajózó kínai kutató- és halászhajók minden esetben azzal reagáltak a japán parti őrség felszólításaira, hogy csak egyszerű járőrözést hajtanak végre kínai felségvizeken. Július 4-én Tajvan is újra csatlakozott a szigetvitához, amikor négy halászhajója megközelítette a vitatott térséget. Komoly összetűzésre nem került sor a japán parti őrséggel, de az eset után Tajpej kijelentette, hogy továbbra is igényt formál a szigetekre és az ott elhelyezkedő halászatilag fontos vizekre.

Az incidensek nyomán a feszültség tovább nőtt, s július végén a japán kormányközeli források kiszivárogtatták, hogy előkészítettek 2 milliárd jent, hogy felvásárolják a szigeteket. A kormányzat ezzel a lépéssel kívánta kezelni a belpolitikai feszültségeket és akarta elkerülni azt, hogy a szigetek a nacionalista beállítottságú Isihara vezette tokiói városi önkormányzathoz kerüljenek. Augusztus elején a japán partraszállásokra reagálva egy hongkongi csoport is partra szállt a vitatott területen. A 14 résztvevőt nem sokkal később az okinavai prefektúra rendőrsége őrizetbe vette, s csak napokkal később engedte szabadon. A 2010-es eseményeket idéző fogva tartásra reagálva többezres Japán-ellenes tüntetések bontakoztak ki Pekingben, Sencsenben (Shenzen), Hangcsouban (Huangzhou), Hszianban (Xian), Kuangcsouban (Guangzhou), Senjangban (Shenyang), Harbinban és Csingtaóban (Qingdao).¹¹ A zavargások során japán autókat és éttermeket rongáltak meg a tüntetők, augusztus 27-én pedig a pekingi japán nagykövet, Niva Uicsiro autóját

9 China Opposes Japan's Naming Diaoyu Islands. *Global Times*, 2012. 03. 03.

10 Jun Hong: Tokio's Intentions for Senkaku Islets. *Japan Times*, 2012. 04. 19.

11 Przystup, James J.: Japan–China Relations: Happy 40th anniversary...? Part 2. Comparative Connections – A Triannual E-Journal on East Asian Bilateral Relations; 2012. szeptember.

is „megtámadták” a nagykövetség előtt demonstrálók, s leszakították róla a japán zászlót. A nacionalista megmozdulások erősségét jól példázzák a kínai közösségek Kínán kívüli megmozdulásai is, például amikor augusztus végén közel 200 fő tüntetett a kanadai japán nagykövetség előtt.

Az Egyesült Államok következetesen igyekezett pártatlannak maradni az eseményekben, és nem foglalt állást egyértelműen egyik fél mellett sem. Ennek ellenére az augusztus 21-én megkezdett közös japán–amerikai haditengerészeti hadgyakorlat a rossz időzítés miatt újabb feszültséget keltett. A pekingi kormányzat a hadgyakorlatot a szigetek megvédésére történő felkészülésként értelmezte, elítélte az amerikai beavatkozást a szigetvitába, Washington magatartását pedig úgy könyvelte el, hogy az Egyesült Államok Japán pártját fogja a rendezésben.

Szeptember első napjaiban a japán vezetés a rendezés reményében megállapodást kötött a három sziget megvételéről Kunioki Kuriharával. Szeptember 10-én 2,05 milliárd jenért a kormányzat hivatalosan megvásárolta és államosította a szigeteket.¹² A bejelentés után kínai részről mind társadalmi, mind politikai körökben komoly tiltakozások kezdődtek. A pekingi vezetés továbbra is hangoztatta, hogy a szigetek „ösidők óta” elválaszthatatlan részét képezik Kínának, és elutasítanak minden egyoldalú lépést, amely megsérti a kínai szuverenitást. Kínai kutató- és halászhajók próbálták elérni a szigeteket, hogy partraszállás után demonstrációt tarthassanak. Kína-szerte több tízezres tömegeket megmozgató tüntetések kezdődtek, amelyeken a szigetek azonnali visszacsatolásáért tüntettek, és felszólítottak a japán áruk bojkottjára. A nagyméretű tömegmozdulások zavargásokba is átsaptak: a demonstrálók japán márkájú autókat, japán éttermeket és cégek ingatlanjait rongálták meg és gyújtották fel. Az egyre keményebb japánellenes fellépések eredményeként több japán nyelvű iskolát, japán illetékességű boltot, gyárat bezártak, és felszólították a Kínában tartózkodó japán állampolgárokat, hogy maradjanak távol a tüntetések helyszínétől.

Szeptember 18-án, Kína japán megszállásának évfordulóján Kína-szerte felerősödtek a tüntetések, és a főként hazafias-nacionalista érzelmű fiatalok körében szélsőséges felszólalások és üzenetek jelentek meg, melyek némelyike Japán elleni agresszív lépésekre buzdított. Ennek ellenére a hatóságok közbenjárására a tüntetések napokon belül lecsillapodtak, viszont a tengeren végrehajtott demonstrációk nem maradtak abba.¹³ A tüntetések komolyságát jelzi, hogy nemcsak Kínában zajlottak demonstrációk, hanem a világ több pontján is megmozdulásokra került sor a japán nagykövetségek előtt. (Többek között szeptember 24-én a budapesti nagykövetség előtt is mintegy 100 fős tüntetést tartottak.) A kínai kormány a felvásárlásra és államosításra reagálva szeptember 25-én kiadta „A Tiaojü-szigetek – Kína területének elválaszthatatlan része” című fehér könyvet,¹⁴ amelyben kifejti álláspontját, és történelmi tényekre hivatkozva igyekszik igazolni szuverenitását a terület felett. Az események hatására a kormány minimálisra csökkentette a Japánnal fenntartott diplomáciai kapcsolatokat, valamint nem vett részt az október eleji

12 Japan Nationalizes Senkakus, Provokes Chinese Protest. *Kyodo News*, 2012. 09. 12.

13 Folytatódik a szigetvita Japán és Kína között. *Kitekintő*, 2012. 09. 20.

14 Diaoyu Dao, an Inherent Territory of China. The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2012. 09. 25.

IMF-csúcson, amelyet Tokióban rendeztek meg. Tiltakozása jelül Peking visszamondta a kínai–japán kapcsolatok normalizálásának 40. évfordulója alkalmából tervezett ünnepegsorozatot is.

A japán szigetvásárlásra Tajvan is éles bírálattal reagált. Ismételten hangoztatta igényét a szigetekre, és szeptember 25-én egy 50 halászhajóból és 12 parti járőrhajóból álló köteléket küldött a térségbe. Fegyveres összetűzés nem alakult ki a felek között, de a tajvani kísérőhajók és a japán parti őrség hajói vízágyúkkal „lőttek” egymásra. Tajpej ezzel az akcióval igyekezett érzékeltetni, hogy a Szenkaku/Tiaoju-szigetek kérdésköre nem kétoldalú szigetvita, hanem velük együtt egy háromoldalú konfliktus. Tajvan megerősítette igényét a hozzá tartozó szigetekre és az ott található halászterületekre vonatkozó halászati jogokra. Az események hatására a tajvani fővárosban is Japán-ellenes tömegmegmozdulások voltak.

A japán kormány jelentős része a vásárlás lebonyolítása után belátta, hogy az nem a legmegfelelőbb lépés volt a területi vita feloldására. Noda Josihiko japán miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy az események nem olyan fordulatot vettek a felvásárlás után, mint amilyenre számítottak. Mindemellet a kínai megmozdulások Japánban is nacionalista töltésű tüntetésekhez vezettek, s a kínai partraszállási kísérletekre reagálva japán aktivisták is több alkalommal megközelítették a szigeteket hajóikkal. A kapcsolatok normalizálódásának 40. évfordulója alkalmából tervezett ünnepség elmaradásával kapcsolatban Japán csalódottságát fejezte ki, majd később a szigetvita tárgyalásos rendezését kínálta fel a kínai félnek.

Nagyhatalmi érdekek vonzásában

A Szenkaku/Tiaoju-szigetek birtoklásának kérdésében mindegyik félnek megvan a saját érveivel alátámasztott álláspontja. Természetesen egyik fél sem szeretne lemondani a szigetek feletti ellenőrzés lehetőségéről, ezért a legtöbb fórumon igyekeznek igazolni a terület feletti szuverenitásuk jogosságát.

Álláspontjának nyomatékosítására a kínai kormány 2012. szeptember 25-én kiadta a fentebb már említett, „A Tiaoju-szigetek – Kína területének elválaszthatatlan része” című fehér könyvet.¹⁵ A hivatalos kormánykiadványban leszögezik, hogy a szigetek ősidők óta az ország elválaszthatatlan részét képezik, majd részletesen leírják a szigetek földrajzi elhelyezkedését és felosztását. Álláspontjukat a történetiségre hivatkozva támasztják alá, és azzal érvelnek, hogy már 1403-ból is vannak feljegyzések, melyek a Kínai Birodalom részeként említik a szigeteket. Egymás után sorolják a történelmi feljegyzéseket és térképeket a dokumentumban, amelyekkel alá kívánják támasztani szuverenitásuk jogosságát a térségben, valamint azt, hogy a Tiaoju Dao elnevezésű halászsziget hozzájuk tartozott. A szigeteknek az 1894–1895-ös kínai–japán háborúban történt megszállását úgy értékelik, hogy Japán elragadta tőlük az évszázadok óta elválaszthatatlanul hozzájuk tartozó területeket. A szigetek 1971-es amerikai fennhatóságának végét, majd Japánhoz való visszakerülésüket itt is a kínai szuverenitást súlyosan megsértő háttéralkuként definiálják, és an-

¹⁵ Diaoyu Dao, an Inherent Territory of China. The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2012. 09. 25.

nak törvénytelenységét hangoztatják. Kimondják, hogy a kairói nyilatkozat és a potsdami konferencia értelmében a szigeteknek vissza kellett volna kerülniük kínai fennhatóság alá.

A pekingi kormányzatot több tényező is ilyen és hasonló kijelentésekre készíti a szigetek szuverenitásának kérdésében. A terület alatt az 1960-as években talált kőolaj- és földgázmezők kiemelt fontosságúvá teszik a térséget az energiahordozókból gyengén ellátott ország számára. Az itt fellelhető készletekre az energiahordozókból importra szoruló kínai félnek mindenképpen szüksége van ahhoz, hogy ki tudja elégíteni egyre növekvő energiaigényeit. Az innen kitermelt kőolaj és földgáz sokkal biztosabb forrást jelentene a kisebb távolság miatt, mint az Afrikából és a közel-keleti térségből hosszú hajózási útvonalakon és konfliktusos területeken áthajóztatott energiahordozók. A térségben működő kínai olajipari cégek (CNOOC és SINOPEC) önálló és társulások formában is végeznek feltárást és kitermelést, de eddig nem sikerült japán cégekkel megegyezésre jutniuk a Kélt-kínai-tenger alatt található nyersanyagok kitermelésében. A terület elhelyezkedése is stratégiai fontosságú. Kiemelt szerepet játszik abban, hogy Kína biztosítani és ellenőrizni tudja a partjainál húzódó tengeri kereskedelmi útvonalakat. Ez összekapcsolódik azzal a kínai törekvéssel, hogy az itteni tengerszakaszokon kizárólagos befolyást építsen ki először Tajvanig, majd nagyobb távolságban is.

Az események okait vizsgálva a japán igények háttere is könnyen felvázolható. Szintén erőteljesen hangoztatják, hogy a szigetek államuk elválaszthatatlan részét képezik, mind történelmi, mind nemzetközi jogi értelemben. Állításuk szerint nem mondtak le a Szenkaku/Tiaojü-szigetek feletti ellenőrzésről a San Franciscó-i békeszerződésben, mivel azok a Nansei-szigetekhez tartoztak, amelyek visszakerültek Japánhoz az 1971-es okinavai visszatérési egyezmény értelmében. A japán ragaszkodás több tényezőre is visszavezethető, melyek egyik fontos eleme, hogy a szigetek kérdése nemzeti ügygé vált. A 2012-es év folyamán megfigyelhető volt a szigetvita kérdésének nacionalizálódása: azt a szélsőséges belpolitikai erők egyfajta jelképpé emelték. Többek között erre volt visszavezethető az is, hogy a központi kormányzat nem engedte a szigeteket Isihara Sintarónak és Tokiónak megvásárolni, hanem saját maga ült le tárgyalni a Kurihara családdal. Emellett komoly szerepet játszik az is, hogy Japánnak nem ez az egyetlen ilyen területi vitája. Hasonló jellegű vitákat folytat Dél-Koreával a koreaiul Tokto, japánul Takesima nevű szigetek feletti szuverenitás megszerzéséért, valamint Oroszországgal a Kuril-szigetek – oroszul Kurilskije osztrova, japánul Hoppó rjódó (Északi-területek) – feletti fennhatóságért. Ha Japán az egyik vitatott kérdésben engedne és feladná területi igényeit, akkor azzal könnyen olyan láncreakciót indíthatna el, amelynek eredményeként a többi szigetvitából is vesztesen kerülhetne ki.

Az Egyesült Államok szerepvállalása a térségben komoly segítséget jelenthet Japán számára érdekeinek érvényesítésében, mivel az amerikai–japán biztonsági szerződés egyfajta támaszt nyújt a tokiói kormányzatnak. Ennek ellenére a kérdésben konkrét állásfoglalást nem vállaló amerikai diplomácia folyamatosan nyugalomra intette a szemben álló feleket, és a szigetvita békés rendezésére kérte Kínát és Japánt egyaránt.

A területi vita kérdésében nem szabad megfeledkezni Tajvanról sem, amely időről időre hangoztatja, hogy szintén igényt tart a területre, amelynek halban gazdag vizeit hosszú idő óta használja halászatra. A tajpeji kormányzat azonban sokkal mérsékeltebb és béké-

sebb retorikával él a Japánnal folytatott tárgyalásokon, s ennek eredményeként sikerült rendezni a nézeteltérések egy részét. Ráadásul Kína is támogatja a szigetek Tajvanhoz kerülését, mivel az „egy Kína-elv” értelmében úgy tartja: ha Tajpejhez kerülnek a szigetek, az ugyanúgy hozzájuk is tartozik majd.

Az események láncolata mögött megbújó nagyhatalmi érvek és érdekek azt igazolják, hogy mind Kínának, mind Japánnak kiemelt érdeke a szigetek feletti ellenőrzés megtartása, illetve megszerzése. Ezenfelül komoly tényezőként jelenik meg Tajvan szerepe, valamint az Egyesült Államok visszafogott jelenléte is. A Kína és Japán közötti interdependens gazdasági kapcsolatok miatt azonban nem valószínű, hogy komolyabb konfliktus alakul ki, esetleg katonai fellépés következik be a két fél között a szigetek feletti szuverenitás rendezése kapcsán. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az ismétlődő demonstratív járőrözéseken csupán a parti őrséghez tartozó erőket alkalmaznak.

A kínai haditengerészet részéről ugyan folyamatosan zajlik a járőrözés a térségben, de jelenleg ezek sem provokatívak. A szigetek rendezetlenségének kérdése ugyanakkor a későbbiekben újabb érdekütközésekhez vezethet a térség nagyhatalmai között, amelyek hatással lehetnek gazdasági és diplomáciai kapcsolataik alakulására. A területi vita komoly kérdéseket vet fel a 2012 novemberében kormányra került új kínai vezetésnek, amelynek lehet, hogy dűlőre kell majd vinnie a Szenkaku/Tiaojü-szigetek rendezetlenségének kérdését, és hasonló jellegű szigetvitáikat is figyelembe kell vennie a Dél-kínai-tengeren is.